

BIBLIJA I MORAL – PREMA DOKUMENTU PAPINSKE BIBLIJSKE KOMISIJE

Anto POPOVIĆ

Franjevačka teologija – Visokoškolska ustanova Franjevačke provincije Bosne Srebrene
Aleja Bosne Srebrene 111, BIH – 71 000 Sarajevo
anto.popovic@gmail.com

Sažetak

Ovaj članak donosi prikaz i vrjednovanje najnovijeg dokumenta Papinske biblijske komisije *Biblija i moral*. Članak se sastoji od sedam naslova. Prvi naslov, »Opis sadržaja dokumenta«, donosi kratak prikaz samog dokumenta. Drugi naslov izdvaja teološko i praktično težište dokumenta. U trećem naslovu prikazan je predgovor kardinala W. Levade i uvod dokumenta. U četvrtom naslovu »Objavljena moralnost: Božanski dar i ljudski odgovor« (br. 7-91) donosi se prvi dio dokumenta dok sljedeći naslov »Neki biblijski kriteriji za moralnu refleksiju« (br. 92-154) prikazuje drugi dio dokumenta. Sadržaj šestog naslova je opći zaključak (br. 155-162), a zadnji dio pokazuje zaključno vrjednovanje dokumenta. Cilj je ovog prikaza ukazati na važnost i aktualnost najnovijeg dokumenta Papinske biblijske komisije.

Ključne riječi: *Biblija i moral*, Papinska biblijska komisija, objavljena moralnost, savez, Dekalog, novi savez, euharistija.

Uvod

Novi crkveni dokument *Biblija i moral*¹ nastavak je niza aktualnih, stručnih i izuzetno korisnih dokumenata Papinske biblijske komisije. Na hrvatskom su dostupna tri dokumenta Biblijske komisije: *Biblija i kristologija*, Dokumenti 99

¹ PONTIFICIA COMMISSIONE BIBLICA, *Biblia e morale. Radici bibliche dell'agire cristiano*, Città del Vaticano, 2008.

i 144, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, (1984.) 1995., str. 153-226, /2006./; *Tumačenje Biblije u Crkvi*, Dokumenti 99 i 141, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, (1993.) 1995./2005.; *Židovski narod i njegova sveta Pisma u kršćanskoj Bibliji*, Dokumenti 133, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, (2001.) 2003.²

1. Opis sadržaja dokumenta

Na samom početku dokumenta (str. 3), prije Predgovora i prije Uvoda, done-sena su u dva usporedna stupca dva svetopisamska teksta koja su od posebne važnosti za biblijsku moralnost. Prvi je starozavjetni tekst Dekaloga (Izl 20,2-17), a drugi je novozavjetni tekst blaženstava (Mt 5,3-12). Zatim slijedi Predgovor pročelnika Kongregacije za nauk vjere, kardinala Williama Leva-de (str. 5-9).

U nastavku dolazi Uvod (br. 1-6) samog dokumenta Biblijske komisije koji sadrži četiri podnaslova: 1. Svijet koji traži odgovore (br. 2); 2. Naši ciljevi (br. 3); 3. Temeljne smjernice za razumijevanje usmjerenosti dokumenta (br. 4-5); 4. Primatelji dokumenta (br. 6).

Središnji dio dokumenta artikuliran je u dva glavna dijela. *Prvi dio* dokumenta (br. 7-91; str. 16-129) naslovljen je Objavljena moralnost: Božanski dar i ljudski odgovor i sadrži pet podnaslova: 1. Dar stvaranja i njegove moralne implikacije (br. 8-13); 2. Dar saveza u Starom zavjetu i norme ljudskog djelovanja (br. 14-40); 3. Novi savez u Isusu Kristu kao posljednji Božji dar i njegove moralne implikacije (br. 41-79); 4. Od dara do praštanja (br. 80-84); 5. Eshatološki cilj kao nadahnuće moralnog djelovanja (br. 85-91). *Drugi dio* dokumenta (br. 92-154; str. 130-226) naslovljen je Neki biblijski kriteriji za moralnu refleksiju i sadrži dva podnaslova: 1. Temeljni kriteriji (br. 94-103); 2. Specifični kriteriji (br. 104-154).

Dokument završava Općim zaključkom (br. 155-162; str. 227-232), koji je artikuliran u dva podnaslova: 1. Elementi originalnosti (br. 156-158); 2. Perspektiva za budućnost (br. 159-162).³

² Za opširniji prikaz i vrjednovanje ovih triju dokumenata usp. Anto POPOVIĆ, *Biblijske teme*, Zagreb, 2004., 313-343.

³ Dokument ne sadrži klasične bilješke, nego se citirana djela ili drugi dokumenti navode u samom tekstu dokumenta. Tako se u Uvodu citira Augustina (*De civitate Dei*, XIV, 4), Pascala (*Pensées*, II, 169) (br. 1); Papinsku biblijsku komisiju, *Tumačenje Biblije u Crkvi*, I, C, 1; I, C (br. 3; 151), *Dei Verbum*, 2 (br. 4), Huga iz Sv. Viktora (*De arca Noe*, II, 8) (br. 5), Papinsku biblijsku komisiju, *Židovski narod i njegova sveta Pisma u kršćanskoj Bibliji*, br. 40-42; br. 39-42 (br. 5; 38), Josepha Ratzingera (Il rinnovamento della teologia morale: prospettive del Vaticano II e di *Veritatis splendor*, u: Livio MELINA – José NORIEGA (ur.),

2. Teološko i praktično težište dokumenta

U dokumentu postoje dva težišta koja se podudaraju s dvama glavnim dijelovima dokumenta. Prvi glavni dio dokumenta na odabranim biblijskim tekstovima i temama ilustrira specifična obilježja objavljene moralnosti, dok drugi glavni dio, uz pomoć dvaju temeljnih načela i šest konkretnih kriterija, daje smjernice kako u suvremenom životu prakticirati objavljenu moralnost.

Prvom glavnom dijelu posvećeno je više prostora i s gledišta brojeva (84 broja) i s gledišta opsega stranica (133 stranica). Drugom glavnom dijelu posvećena su 62 broja, odnosno 96 stranica.

Savez. Prvi glavni dio zapravo je egzegetsko izlaganje biblijsko-teoloških temelja objavljene moralnosti, dok je drugi glavni dio dokumenta praktične naravi i pomoću dvaju temeljnih i šest konkretnih kriterija daje upute kako primjenjivati i živjeti objavljenu moralnost u suvremenom svijetu.

Unutar prvog glavnog dijela, koji se sastoji od pet podnaslova, težište je na drugom i trećem podnaslovu, kojima je zajedničko da govore o savezu kao normi ljudskog djelovanja. *Drugi podnaslov* obrađuje savez u Starom zavjetu (br. 14-40), a *treći podnaslov* obrađuje novi savez u Isusu Kristu (br. 41-79). Unutar prvog glavnog dijela ta su dva podnaslova (drugi i treći) obrađena najopširnije, tako da od ukupno 84 broja u prvom glavnom dijelu, 65 brojeva obrađuje temu saveza i moralne implikacije koje proizlaze iz njega. Iz ove statističke slike proizlazi da je objavljena moralnost najtješnje povezana s Božjim darom saveza. To konkretno znači da je objavljena moralnost zapravo Božji poziv čovjeku da darom saveza stupi u zajedništvo života s Bogom.

Euharistija. Kulminacija objavljene moralnosti podudara se s kulminacijom dara (ispunjenja) novoga saveza. Kulminacijska točka dara saveza i objavljene moralnosti jest euharistija. Naime, dokument govori o euharistiji upravo na kraju trećeg poglavlja drugoga glavnoga dijela kao kulminacijskoj točki novoga saveza u Isusu Kristu (br. 74-79: Euharistija, sinteza novoga saveza – Dar euharistije (br. 74-76); Implikacije euharistije za zajednicu (br. 77-79). Na taj je način euharistija smještena u samo teološko i kompozicijsko

---

Camminare nella luce: Prospettive della teologia morale a partire da Veritatis splendor, Roma, 2004., 39-40; 44-45) (br. 95).

Hebrejske i grčke riječi dokument donosi u transkribiranom obliku, što je dakako posebno korisno za širi krug čitatelja kojima je namijenjen ovaj dokument. Za hebrejski tetragram YHWH, tj. za osobno ime Izraelova Boga dokument koristi naziv Gospodin sukladno najranijem, Septuagintinu prijevodu tetragrama na grčki jezik (br. 16).

središte dokumenta i može se smatrati srcem ili pokretačkom snagom objavljene moralnosti.

Dokument na izuzetno snažan način egzegetsko-teološki prouči veličinu dara euharistije iz perspektive Isusove smrti (br. 74-76), a potom na konkretnom primjeru pogriješnog prakticiranja euharistije u korintskoj kršćanskoj zajednici pokazuje važnost euharistije kao lijeka protiv manjkavosti u životu kršćanskih zajednica (br. 77-79).

3. Predgovor (str. 5-9) i Uvod (br. 1-6)

3.1. Predgovor: dokument kao odgovor na suvremena etička i moralna pitanja

U Predgovoru kardinal Levada smješta ovaj dokument u kontekst suvremenih osporavanja toga da je u Bibliji moguće naći pokazatelje i norme ispravnog moralnog djelovanja. Čak »i kada se priznaje temeljna vrijednost Biblije kao nadahnutog i normativnog teksta, u nekima ostaje stav snažnog skepticizma, jer se smatra da Biblija ne može poslužiti u nalaženju rješenja za tolike suvremene probleme. Suočen s ovom složenom problematikom čovjek je u iskušenju da u cijelosti ili dijelom marginalizira Sveto pismo, da se ne uzima u obzir svetopisamski tekst, nego da uz pomoć drugih sredstava traži rješenja za velike i urgentne probleme današnjice« (str. 6). Ovaj dokument želi odgovoriti na pitanje »koja je vrijednost i značenje nadahnutog teksta za moralnost u našem vremenu«, a to je zadaća koju je, podsjeća kardinal Levada, još 2002. godine pred Biblijsku komisiju postavio kardinal J. Ratzinger, tadašnji pročelnik Kongregacije za nauk vjere, a današnji papa Benedikt XVI.

Kardinal Levada potom ističe »da je u biblijskoj antropologiji primarno i temeljno Božje djelovanje, koje prethodi djelovanju čovjeka... (i da čovjek) nije nikada izolirano, autonomno biće, odvojeno od svega i od svih, nego se nalazi u radikalnom i bitnom odnosu prema Bogu i prema zajednici braće« (str. 7).

Na početno pitanje je li Biblija korisna za rješavanje suvremenih moralnih i etičkih pitanja, kardinal Levada odgovara pomoću drugog dijela dokumenta, u kojemu je pokazano da se u Bibliji ne mogu naći izravna ni zgotovljena rješenja za mnoge suvremene probleme, ali su u Bibliji sadržani kriteriji za ispravno ljudsko djelovanje. Iako ovi kriteriji nisu iscrpni, nego reprezentativni, njihov je cilj pokazati pomoć koju nam danas nudi biblijska objava u delikatnom procesu ispravnog moralnog rasuđivanja. Kardinal Levada završava svoj predgovor željom da ovaj dokument Biblijske komisije pomogne otkrivati

»fascinantne vrjednote istinski kršćanskog života« i »Bibliju kao neiscrpnu riznicu i uvijek aktualnu« (str. 9).⁴

3.2. Uvod (br. 1-6): cilj i specifičnost dokumenta

U Uvodu Biblijska komisija ističe dvostruki cilj dokumenta. Prvo, želi smjestiti kršćanski moral u širi obzor antropologije i biblijskih teologija i tako istaći specifičnost i izvornost kršćanskog morala u odnosu na naravne etike i naravne moralnosti. Drugo, u samoj Bibliji želi pronaći neke metodološke kriterije kao pomoć pri davanju odgovora na osjetljiva suvremena moralna pitanja (br. 3).

Jedna je od specifičnosti ovog dokumenta korištenje neuobičajenog pojma »objavljena moralnost«. Na prvom je mjestu Božja inicijativa koju teološki nazivamo darom, dok je moralnost druga po redu. Moralnost je ukorijenjena u prethodnom Božjem daru života, razuma i slobodne volje (stvaranje) i, nadalje, u potpuno milosnoj ponudi privilegiranog, intimnog zajedništva čovjeka s Bogom (savez). Moralnost nije na prvom mjestu čovjekov odgovor, nego otkrivanje (objava) Božjeg plana i Božji dar. Moralnost dolazi poslije iskustva da Bog osposobljava čovjeka za djelovanje potpuno nezaslužnim darom. Drugo, sam je Zakon, koji je sastavni dio sklapanja saveza, Božji dar (zakon u smislu »hoda, puta«; predloženog puta).

Pojam objavljene moralnosti nije uobičajen, ali se smješta u obzor koji je zacrtao Drugi vatikanski koncil u Dogmatskoj konstituciji o božanskoj objavi. Bog Biblije ne objavljuje prije svega zakon, nego »samoga sebe« u svome otajstvu i »otajstvo svoje volje«. Objava se ostvaruje »zahvatima i riječima ... tako da djela pokazuju i potkrjepljuju nauk i stvarnost koju riječi označuju, a riječima se proglašuju djela i osvjetljuje misterij u njima sadržan« (*Dei Verbum* I, 2). Prema tomu, sva djela kojima se Bog objavljuje imaju moralnu dimenziju zbog činjenice da pozivaju ljudska bića na suobličavanje svojih misli i svojeg djelovanja božanskom uzoru: »Budite sveti, jer sam svet ja, Gospodin Bog vaš« (Lev 19,2); »Budite, dakle, savršeni kao što je savršen Otac vaš nebeski« (Mt 5,48) (br. 4).

⁴ Predgovor kardinala Levade posebno je skrenuo pozornost na važnost drugog dijela dokumenta koji konkretno pokazuje kako Biblija, pomoću načela i kriterija koji su u njoj sadržani, nudi smjernice za praktično, konkretno rješavanje suvremenih moralnih pitanja. I doista, drugi dio dokumenta odgovara na goruće pitanje o važnosti ili nevažnosti Biblije za suvremena moralna pitanja. Međutim, ako se želi otkriti biblijska ukorijenjenost i nadahnjujuća snaga ovih načela i kriterija, tada je prvi dio dokumenta izvor kojim se nadahnjuju ovi kriteriji.

Na samom kraju Uvoda (br. 6), kao i na kraju samog dokumenta u Općem zaključku (br. 160), Komisija ukazuje da je ovaj dokument na prvom mjestu namijenjen vjernicima Katoličke crkve (pastirima, pastoralnim animatorima, katehetama, učiteljima, roditeljima katolicima), ali izražava želju da ovaj dokument nađe odjeka i među vjernicima drugih kršćanskih konfesija koje imaju udjela u istoj riznici Pisma, kao i među vjernicima drugih religija koje teže za visokim standardom moralnog života. U tom smislu dokument želi biti poticajem za širi dijalog među ljudima dobre volje različitih kultura i religija, koji tragaju za autentičnim (istinskim) putom sreće i smisla.

4. Prvi dio dokumenta: Objavljena moralnost: Božanski dar i ljudski odgovor (br. 7-91)

Ovaj prikaz prvoga glavnoga dijela dokumenta izdvaja iz sadržaja pet podnaslova koji smještaju objavljenu moralnost u kontekst stvaranja, zatim savez u Starom i Novom zavjetu, praštanje i konačni cilj, a najdetaljnije su prikazani naslovi br. 2 (Savez u Starom zavjetu) i br. 3 (Savez u Novom zavjetu), koji predstavljaju teološko težište cijelog dokumenta.

4.1. Dar stvaranja i njegove moralne implikacije (br. 8-13)

Ljudska osoba predstavlja kulminaciju stvaranja jer samo je čovjek stvoren na sliku Božju i samo čovjek može stupiti u zajedništvo s Bogom. Ova čovjekova povezanost s Bogom nije sekundarna ni prolazna, nego trajna i temeljna odrednica ljudskog bića. Stvoritelj je čovjeku dodijelio poseban položaj (Ps 8,6-7). »Slava« i »čast« atributi su kralja. Uz pomoć ovih atributa dodijeljen je kraljevski položaj čovjeku u Božjem stvaranju (br. 9). Bog je transcendentan i nije dio svijeta. Međutim, svijet i čovjek u svijetu nisu bez Boga, nego na radikalnan način o Bogu ovisе. Čovjek ne može steći istinsko i stvarno shvaćanje svijeta i samoga sebe bez priznanja ove potpune ovisnosti o Bogu (br. 10).

4.2. Dar saveza u Starom zavjetu i norme ljudskog djelovanja (br. 14-40)

Osim u stvaranju, Bog je očitovao svoju bezgraničnu dobrotu i u odabiru naroda Izraela i u savezu koji je sklopio s ovim narodom, objavljujući u isto vrijeme ispravan put za ljudsko djelovanje (br. 14).

Na drevnom Bliskom i Srednjem istoku postojalo je sklapanje saveza između ljudi u obliku ugovora i sporazuma ili konvencije. Bogovi i božanstva

zaštitnici bili su svjedoci i jamci u procesu sklapanja ljudskih saveza. Biblija također spominje tu vrstu saveza. Međutim, samo u Bibliji nalazi se pojam istinskog saveza između božanske strane i jednog čovjeka ili više ljudi (br. 17). Teološko premještanje ideje saveza na odnos između Boga i čovjeka predstavlja biblijsku originalnost.

U trenutku kada se u Bibliji javlja teološka ideja saveza spontano se moglo misliti samo na savez između nejednakih (br. 18), u smislu da vladar obvezuje sebe i vazala. Taj se dvostruki preokret na teološkom području pokazuje u dvijema glavnim temama: *Milost* kao Božji bezuvjetni dar samoga sebe (Bog se samoobvezuje) i *Zakon* kao dar koji Bog daje čovječanstvu (Bog obvezuje narod koji postaje njegovom »svojinom«: Izl 19,5-6). Dar Zakona predstavlja etičko-kulturni instrument (put, hod, *derek*) koji dopušta čovjeku stupiti i ostati »u stanju saveza« (br. 18).

Objavljena moralnost izrasta iz dara saveza. Naime, Božji dar, potpuno besplatan i milostan, nakon što je jedanput ponuđen, poziva slobodu ljudskoga bića da odgovori potpunim »da«, integralnim prihvaćanjem dara. Ova objavljena moralnost izrečena u teološkom okviru saveza predstavlja apsolutnu novost u odnosu na etičke i kultne zakonike koji su uređivali život okolnih naroda. To je moralnost kao objavljeni, darovani »hod, put« (*derek*). Ova je moralnost u biti odgovor (br. 19). Ona proizlazi iz iskustva, iz spoznaje Boga kao izbavitelja. Objavljena moralnost nastavlja proces oslobođenja i izbavljenja koji je otpočeo u pradogađaju (arhetipu) izlaska. Ona štiti i jamči stabilnost toga procesa. »Moralnost u situaciji saveza« rođena je iz iskustva pristupa slobodi i ona nastoji sačuvati i razviti ovu slobodu kako izvanjski tako i iznutra, u svakodnevicu (br. 20).⁵

Za objavljenu moralnost karakteristična je utemeljenost na partikularnom savezu, ali ona uključuje i univerzalnu odgovornost. Naime, i pojedinac (Abraham) i narod (Izrael) izdvojeni su po specifičnom savezu i zbog toga baštine posebnu odgovornost u odnosu na druge pojedince i narode za koje postaju posrednicima božanskog blagoslova.

Dekalog. Povezanost između posebnog saveza i univerzalne odgovornosti vidljiva je na primjeru zapovijedi sadržanih u Dekalogu. Naime obveze sadržane u Dekalogu proizlaze iz saveza.⁶

⁵ Savez koji je darovao Gospodin ima tri posljedice: obećanje zemlje i potomstva, odgovornost (svi narodi zemlje bit će blagoslovljeni u njemu, Post 18,18) i Zakon (obveza u savezu ispunja se poslušnošću Zakonu) (br. 23).

⁶ Iz konteksta saveza izranja Dekalog budući da se vjernost savezu očituje u izvršenju zapovijedi. Dokument ukazuje najprije na ograničenja Dekaloga zbog negativnih for-

Na prvi pogled Dekalog sadrži početnu (primitivnu) etiku, jer je osam od deset zapovijedi formulirano negativno. Ova dominacija negativnih formulacija očito ne iscrpljuje sve mogućnosti moralnosti, čija je nakana načelno potaknuti ljudsko djelovanje u ostvarivanju dobra (br. 26).

Međutim, i u Dekalogu je jasno prepoznatljiva gotovo univerzalna važnost biblijske moralnosti, a njezina pripadnost teološkom okviru saveza i ukorijenjenost u povijesnom kontekstu oslobođenja našem vremenu djeluju privlačno (br. 29).

Ako se zapovijedi Dekaloga prereknu rječnikom vrjednota (aksiologija), tada svaka od ovih vrjednota otvara trajno aktualan »program«, tj. moralnu zadaću koja nikad nije dovršena. Početni glagol u svakoj od deset zapovijedi izriče dinamiku koju stvara svaka od vrjednota Dekaloga. Tako *tri vertikalne* vrjednote govore o odnosu čovjeka prema Bogu: 1. Iskazivati štovanje jedinom apsolutnom Bogu; 2. Poštivati nazočnost Božju u svijetu (to što »ime« označava); 3. Vrjednovati svetu dimenziju vremena. *Sedam horizontalnih* vrjednota definiraju odnose među ljudima: 1. poštivati obitelj; 2. promicati pravo na život; 3. štiti zajedništvo bračnog para, muža i žene; 4. braniti slobodu i dostojanstvo svake osobe; 5. čuvati dobar glas drugih; 6. poštivati osobe koje pripadaju zajednici (obitelji, poduzeću); 7. poštivati materijalna dobra bližnjega (br. 30).

Vrjednote sadržane u Dekalogu donesene su redosljedom progresivnog smanjivanja vrijednosti. Bog je na prvom mjestu, a materijalne stvari na posljednjem. U međuljudskim se odnosima na početku nalazi obitelj, sam život, postojani brak, sloboda osobe, njezina pripadnost zajednici.

U suvremenom je svijetu redosljed prioriteta suprotan redosljedu vrjednota u Dekalogu jer je na prvom mjestu čovjek, pa čak i materijalna dobra, a tek potom Bog.⁷

Dekalog, međutim, otvara širom put oslobađajućoj moralnosti jer na prvo mjesto stavlja vrhovnu Božju vlast nad svijetom (vrjednote br. 1 i 2), daje svakome mogućnost imati vremena za Boga i rasporediti vlastito vrijeme na konstruktivan način (vrjednota br. 3), podupire prostor života obitelji (vrjednota br. 4), štiti život, i onaj patnički i naizgled neproduktivan, od sa-

---

mulacija najvećeg broja zapovijedi, ali u daleko većem opsegu otkriva pozitivnu, oslobađajuću dimenziju moralnosti sadržanu u zapovijedima Dekaloga. Ove su stranice dokumenta (br. 25-32) izuzetno uvjerljiv i snažan primjer aktualne interpretacije biblijskog teksta na moralnoj razini. Zbog toga je taj dio dokumenta ovdje opširnije prikazan.

⁷ Kada se politički i društveni sustav temelji na lažnim vrjednotama ili je u suparništvu s temeljnim vrjednotama, kada je razmjenjena dobara (trgovina) ili potrošnja važnija od skladnog odnosa među osobama, taj je sustav već od početka osuđen na propast; propast će prije ili poslije.

movoljnih odluka sustava i suptilnih manipulacija javnoga mnijenja (vrjednota br. 5), neutralizira klice podjele koje bračni život čine krhkim, posebno u naše vrijeme (vrjednota br. 6), sprječava sve oblike izrabljivanja tijela, srca i misli (vrjednota br. 7), štiti osobu od napada na dobar glas (vrjednota br. 8) i protiv je svih oblika prijevare, izrabljivanja, zloupotrebe i prisile (vrjednota br. 9 i 10) (br. 30).

Aksiologijska formulacija Dekaloga. Ovih deset vrjednota sadržanih u Dekalogu predstavljaju univerzalnu povelju prava i sloboda za cijelo čovječanstvo: 1. pravo na religiozan odnos s Bogom; 2. pravo na poštivanje religioznih simbola i vjerovanja; 3. pravo na slobodu religiozne prakse (sloboda bogoštovlja) kao i pravo na odmor, na slobodno vrijeme, na kvalitetu života; 4. pravo obitelji na pravednu i naklonu politiku, kao i pravo djece na potporu od strane njihovih roditelja, pravo roditelja na poštivanje i potporu od strane njihove djece; 5. pravo na život (na rađanje, na rast i umiranje na prirodan način); 6. pravo osobe na slobodan odabir bračnog druga, pravo bračnog para na potporu od strane države i društva općenito, pravo djeteta na stabilnost (emocionalnu, afektivnu, financijsku) roditelja; 7. pravo na poštivanje građanskih sloboda (tjelesna nepovrjedivost, sloboda kretanja i izražavanja); 8. pravo na dobar glas, na poštivanje privatnog života, pravo na neiskrivljenu informaciju; 9. pravo na privatnu, obiteljsku i profesionalnu sigurnost i mir, pravo na slobodno poduzetništvo; 10. pravo na privatno vlasništvo.

Međutim, u kontekstu objavljene moralnosti ova neotuđiva ljudska prava podređena su božanskom pravu, tj. univerzalnoj vrhovnoj Božjoj vladavini (Izl 20,2; Pnz 5,6: »Ja sam Gospodin, Bog tvoj, koji sam te izveo iz zemlje egiptijske«). Bog svoju vrhovnu vlast, kako se već očitovala u temeljnom događaju Izlaska, izvršava ne na despotски način, ne na štetu čovjekove slobode, nego je naprotiv u funkciji oslobođenja osobe i ljudske zajednice.⁸

Moralna teologija sadržana u Dekalogu može biti današnjem čovječanstvu uravnotežen ideal koji, s jedne strane, nikada ne privilegira prava na štetu obveza i obrnuto, i koji, s druge strane, izbjegava zamke čisto sekularne etike koja ne vodi računa o odnosu čovjeka prema Bogu (br. 31).

Aksiologijsko tumačenje Dekaloga kao temelja univerzalne moralnosti sukladno je Isusovu tumačenju Dekaloga. Tako u Govoru na gori Isus preuzima određene zapovijedi Dekaloga i razrađuje njihov smisao s trostruke točke

⁸ Biblijski govor o božanskoj vrhovnoj vlasti ukazuje na viziju svijeta prema kojoj su ne samo Crkva nego i svemir, okruženje i sveukupnost dobara zemlje, u krajnjoj liniji, vlasništvo Božje (usp. Izl 19,5).

gledišta: produbljenje, pounutarnjenje (interiorizacija), nadilaženje samoga sebe sve do postizanja gotovo božanske savršenosti (Mt 5,17-48).⁹

Kada mu je bilo postavljeno pitanje koja je najveća zapovijed (Mt 22,34-40 i paralele), Isus je sažeo mnoštvo zakona sadržanih u deset zapovijedi. Naime, na razini simbola broj tri u pravilu označava sveukupnost u božanskom, nevidljivom redu, dok sedam označava sveukupnost u sferi vidljivog. To znači da zapovijed ljubavi prema Bogu sažima tri prve zapovijedi Dekaloga, dok zapovijed ljubavi prema bližnjemu sažima preostalih sedam zapovijedi (br. 32).

Najava novog saveza (Jr 31,31-34). U situaciji ugroženosti saveza zbog ponavljane nevjernosti i grješnosti naroda, već se u Starom zavjetu javlja najava novoga saveza (Jr 31,31-34), za koji je karakteristično Božje praštanje grijeha naroda, upisivanje Tore »u dušu«, »u srce« (usp. Ez 36,26-27) i sveopća spoznaja Boga. Prema starozavjetnoj proročkoj najavi, *novi savez* nije drukčiji od starog u pogledu partnerâ (ugovornih strana), obveza opsluživanja Tore i odnosa s Gospodinom. Nova je samo potpuna uzajamna pripadnost. Gospodin će darovati svome narodu naravnu sposobnost življenja prema Tori, a na temelju oprostjenja njihovih zloća i dara Duha Svetoga (br. 38). To za kršćane postaje stvarnost u Isusovoj spasenjskoj smrti radi otpuštenja grijeha (Mt 26,28).

4.3. *Novi savez u Isusu Kristu kao posljednji Božji dar i njegove moralne implikacije (br. 41-79)*

U Novom zavjetu pojam savez ne pojavljuje se često. Javlja se trideset tri puta (u MT – SZ 287x), od čega šest puta u izričaju »novi savez«. Isusova su osoba, njegovo djelo i njegov životni put u Novom zavjetu odlučujući i temeljni za odnos između Boga i naroda Izraela i svih ljudi (br. 41).

Isusova osoba, novi savez i kraljevstvo Božje. Povezanost između novoga saveza i kraljevstva Božjega¹⁰ i Isusove osobe dolazi snažno do izražaja u ustanovljenju euharistije gdje Isus kaže: »Ovo je moja krv saveza koja se proljeva za mnoge *na otpuštenje grijeha*« i odmah dodaje: »Kažem vam da od sada neću više piti od ovog roda trsova do onog dana kada ću ga piti novoga s vama u

⁹ U epizodi o bogatom mladiću (Mt 19,16-22 i paralele) Isus od minimalne moralnosti, koja je u bitnom usredotočena na zajednicu i koja je formulirana negativno (Mt 19,18-19), prelazi na osobnu, »programsku« moralnost, čija je bit nasljedovanje Isusa, na moralnost koja je potpuno usredotočena na odricanje, na solidarnost sa siromasima i na dinamizam ljubavi čiji je izvor na nebu (Mt 19,21).

¹⁰ Izrazu »kraljevstvo Božje« Isus je dao novo značenje i novu snagu. Kraljevstvo Božje zapravo je ekvivalent za vrhovnu nazočnost samog Boga koji dolazi pobijediti zlo i preobraziti svijet; kraljevstvo Božje čista je milost (br. 42).

kraljevstvu Oca mojega« (Mt 26,29). Na gozbi kraljevstva, u savršenom zajedništvu s Isusom i s Ocem, novi savez doseže svoju puninu i u cijelosti je ostvareno obećanje: »Ja ću biti njihov Bog i oni će biti moj narod« (Jr 31,33b; usp. Otk 21,3).

Bog po Isusu ostvaruje dva dodatna karakteristična obilježja novoga saveza. Riječ je o oprostjenju grijeha i spoznaji Boga (usp. Jr 31,34).

Po Isusu Bog očituje svoje milosrđe i udjeljuje oprostjenje grijeha (Mt 9,2-13 par.) i tako ostvaruje bitnu karakteristiku novoga saveza (usp. Jr 31,34b).

Drugo obećanje: »svi će me poznavati« (Jr 31,34a) ostvaruje se u Isusu na uzvišen način. O svome odnosu prema Bogu Isus kaže: »Sve mi je predao Otac moj. Nitko ne pozna Sina nego Otac, i nitko ne pozna Oca nego Sin i onaj komu ga Sin htjedne objaviti« (Mt 11,27; Lk 10,22; usp. Jr 22,16). Isusa kao Sina Božjega Otac je osposobio za isključivu spoznaju Boga kao Oca i da ljudima obznani Boga kao Oca. Tako je proročko obećanje (Jr 31,34a) precizirano i konkretizirano: po Isusu, Sinu Božjemu i savršenom poznavatelju Oca, postiže se pristup intimnoj i savršenoj spoznaji Boga (br. 44).

Iz novog saveza proizlazi također obveza sukladnog moralnog djelovanja. Tako Pavao u svojim poslanicama insistira na činjenici da je moralno djelovanje vjernika učinak milosti Božje. Naime, Bog nam je oprostio i opravdao nas, on prihvaća naše moralno djelovanje kao svjedočanstvo spasenja koje je djelatno u nama (br. 54).¹¹

Poslanica Hebrejima. Za novozavjetno shvaćanje saveza posebno je važna Poslanica Hebrejima u kojoj se riječ »savez« javlja osamnaest puta od ukupno trideset tri novozavjetne upotrebe te riječi. Poslanica Hebrejima ukazuje da su dvije bitne Isusove kvalitete (dostojan vjere i milosrdan) nužne za uspostavu i održanje saveza. Izraz »dostojan vjere« odnosi se na sposobnost dovođenja na-

¹¹ U svojim je poslanicama Pavao savjete i poticaje vjernicima temeljio na stečenom iskustvu u Kristu i u Duhu, ne namećući ništa izvana. Što su vjernici više vođeni Duhom to im je manje potrebno davati pravila za djelovanje. Najvažnije je da vjernici ne zaborave primljenu ljubav i oprostjenje kao i to da su tijesno sjedinjeni s Kristom te da su primili njegov Duh (br. 55). Ovdje Komisija postavlja pitanje bi li Pavao i danas pisao na ovaj način ako je točno da većina kršćana nikada nije doživjela Božju beskonačnu velikodušnost njima iskazanu i nalaze se u situaciji čisto »sociološkog« kršćanstva. U ovom kontekstu nameće se još jedno pitanje: je li se tijekom stoljeća stvorila odveć velika razdvojenost moralnih imperativa koji se izlažu vjernicima i evanđeoskih korijena tih imperativa? U svakom slučaju, važno je danas iznova formulirati odnos normi i njihovih evanđeoskih motivacija radi boljeg shvaćanja toga kako upućivanje na moralne norme ovisi o tumačenju evanđelja (br. 55). Moralno djelovanje izravno je utemeljeno na zajedništvu s Kristom i proizlazi iz snažnog odnosa koji u Duhu povezuje vjernike s Kristom i s Bogom (br. 56). Nasljedovanje Isusa ne ostavlja više prostora za »vlastiti život«, tj. život prema vlastitim planovima i željama, nego samo život u zajedništvu s Isusom (2 Kor 5,14-15; Gal 2,20) (br. 58).

roda u vezu s Bogom, a pridjev »milosrdan« izriče sposobnost razumijevanja i bratske pomoći ljudima (br. 62).

Kada je govorio o novom savezu, prorok Jeremija nije najavio koji će biti čin ustanovljenja tog saveza (br. 63). Proročka najava postaje jasna i očita stvarnost u Isusu, koji je »po vlastitoj krvi«, tj. po prinosu vlastita života postao sredstvom savršenog zajedništva s Bogom i krajnje solidarnosti s ljudima. Tako je Krist postigao vječno otkupljenje za mnoge, oslobođenje od grijeha, što je temeljni uvjet za ustanovljenje novoga saveza. Spasenjska vrijednost Kristove žrtve radikalno je promijenila položaj ljudi u odnosu prema Bogu (Heb 10,1-18) (br. 63).¹²

Euharistija, sinteza novoga saveza. Kao što je već spomenuto, novi savez proroka Jeremije (31,31-34; usp. Ez 36,26-28) najavljen kao odlučujući Božji zahvat (Jr 31,33: »Zakon ću svoj staviti u dušu njihovu.«) ima kao učinak da »će me svi poznavati« (Jr 31,34). Jeremija, međutim, ne navodi sredstvo pomoću kojega će Bog proizvesti ovu nutarnju transformaciju.

Uspostava novoga saveza događa se po Isusovoj smrti, koju je Isus rječitim znakovima protumačio kao izraz najvećeg čina ljubavi, instrument zajedništva s Bogom i s braćom, sredstvo utemeljenja konačnog saveza. Isusove riječi ustanovljenja »...pijte iz njega svi, jer ovo je moja krv, krv Saveza...« (Mt 26,28) otkrivaju i ostvaruju ovu transformaciju smisla smrti jer je »prolivena krv« pružena kao hranjiva supstanca koja daje život (br. 74).

Isus je sebe pružio kao hranu i piće za sve ljude (usp. Iv 6,53-58). Započev da »treba jesti tijelo Isusovo« i da »treba piti njegovu krv« naglašava potpunu suobličavanje (asimilaciju) i na najbolji mogući način očituje Božje djelovanje koje transformira ljude »iznutra« (Božje nutarnje djelovanje), a koje su predvidjeli Jeremija i Ezekiel (br 75).¹³

U euharistiji Isus daje sama sebe, vlastitu osobu. On pruža svoje tijelo koje je bilo izručeno i svoju krv koja je bila prolivena. To znači da on daje samoga sebe u najuzvišenijem činu svoga života, upravo polaganjem svoga

¹² Škropljenje krvlju Kristovom (usp. Heb 10,22) zahvaća čovjekovo srce (usp. Jr 31,33; Ez 36,25), oslobađa ga njegovih zlih sklonosti, transformira ga i obnavlja (br. 65). Krist je svojom žrtvom proslavio Boga i spasio svoju braću. Krist je pokazao savršeno prijanje uz volju Božju (Heb 5,8; 10,7-10) i velikodušnu solidarnost s ljudima (Heb 2,17-18; 4,15) (br. 66).

¹³ Svaki »sym-posion« uključuje dinamizam uzajamne komunikacije među osobama, uzajamnog prihvaćanja, prijateljskih i bratskih odnosa. To vrijedi još više za euharistijsku gozbu koja nije samo plod horizontalnih konvergencija nego svoje podrijetlo vuče iz saziva Kristova koji proljeva svoju krv za sve i postiže to što nitko, čak ni svi zajedno ne bismo mogli postići: oproštenje grijeha (Jr 31,34; Mt 26,28) (br. 75).

života u savršenom predanju Bogu i u potpunoj zauzetosti za čovječanstvo. Isus se daje u kruhu i u vinu, kao hrana i kao piće, što označava nutarnju promjenu koja je karakteristična za novi savez (usp. Jr 31,33). Euharistijsko zajedništvo u isto vrijeme omogućava stupanje u najtješnje zajedništvo s Bogom i s ljudima (br. 76).

Euharistija kao uprisutnjena stvarnost novoga saveza zahtijeva punu koherentnost sa životom. Tako Pavao korintsku kršćansku zajednicu upozorava da je proturječno primiti u sakramentu potpuni dar Krista i sjediniti se tijesno s njegovom osobom i njegovim tijelom, tj. sa svim drugim članovima kršćanske zajednice, a potom se odvajati od njih, prezirući ih i ne dijeleći s njima zajednički život i dobra (br. 77).

Konkretna krivica zbog koje je Pavao ukorio Korinćane nije bila njihova zloupotreba euharistije u smislu da s euharistijom nisu postupali dolično kao sa svetom stvarnošću, nego je njihova manjkavost i prijestup u tome što nisu mislili o učincima euharistije na život zajednice i na osobno zajedništvo s Gospodinom. Naime, ne može reći da štuje Gospodina onaj tko prezire bližnjega koji je otajstveno sjedinjen s Kristom (2 Kor 11,20-22). Korinćani su savezu koji je nudio Gospodin praktično oduzimali njegovu »novost«, gušeći ga u krutim ekonomskim i društvenim kategorijama poganstva (br. 77).¹⁴

Ne jelo savršenih, nego lijek protiv manjkavosti. Podjele među korintskim kršćanima bile su nespojive s Gospodinovom večerom, ali apostol Pavao nije zbog toga proglasio »štrajk euharistije«, nije naložio obustavu slavljenja euharistije. Tko bi želio obustaviti euharistiju dok crkvene zajednice ne budu u punom zajedništvu i slobodne od grijeha, nikada ne bi mogao obnoviti (izvršiti) Kristovu zapovijed: »Ovo činite meni na spomen« (1 Kor 11,24.25) (br. 78).

Slavljenje euharistije u zajednici funkcionira kao poticaj da zajednica ne bude zadovoljna svojom situacijom. Stoga Pavao shvaća euharistiju i kao prigodu da »svatko ispita samog sebe« (1 Kor 11,28). Štoviše, već u prvoj Isusovoj proslavi euharistije, on je bio prisiljen ukoriti manjkavosti svojih sljedbenika (Lk 22,24: »I nastade među njima rasprava tko bi od njih bio najveći.«). Dva putnika za Emaus imala su pogrješnu predodžbu o Isusu kao političkom Mesiji (Lk 24,21), ali to nije priječilo Isusa protumačiti im Pisma i dati im se prepo-

¹⁴ Duh, koji je živ u Isusu i kojega posreduje Isus, darom euharistije, postaje dinamična snaga u srcima kršćana. Posebna je težina prijestupa korintskih kršćana u tome što su zanemarili nazočnost i djelovanje Duha Kristova u srcima vjernika, a to je Duh ljubavi i solidarnosti, i dali su prednost drevnim privilegijama i klasnim podjelama, završivši u prijeziru onih koji nemaju ništa (1 Kor 11,22). I u Poslanici Korinćanima javlja se opasnost slično kao i u Poslanici Galaćanima (3,3), tj. da kršćani nakon što su započeli u Duhu, završe u tijelu (br. 79).

znati u lomljenju kruha (Lk 24,35). Prema tomu, euharistijski sastanci prigode su ispitati kako savjest pojedinaca tako i savjest zajednice. Sudjelovanje u euharistiji uvijek je poziv na obraćenje i na obnovu života i ponašanja u Crkvi a, preko Crkve, i u svijetu (br. 78).

4.4. Od dara do praštanja (br. 80-84)

Temeljno je i ključno obilježje objavljene moralnosti to da je njezin jamac Bog pun milosrđa, koji ne želi smrt grješnika, nego njegovo obraćenje i život (usp. Ez 18,23-32) (br. 80). »Ta Bog nije poslao Sina na svijet da osudi svijet, nego da se svijet spasi po njemu« (Iv 3,16). Dvojica glavnih apostola Petar i Pavao doživjeli su ozbiljan pad. Petar je tri puta zanijekao da poznae Isusa i da je njegov učenik (Mt 26,69-75 par.). Pavao je bio progonitelj prvih kršćanskih vjernika (1 Kor 15,9; Gal 1,13; Fil 3,5-6). Obojica su bila duboko svjesna svoje krivice. Međutim, uskrsli Krist ukazao se i Petru (1 Kor 15,5; Lk 24,34; Iv 21,15-19) i Pavlu (1 Kor 9,1; 15,8). Obojica su pomilovani grješnici. Obojica su doživjela odlučujuće i vitalno značenje oprostjenja za grješnika. Njihov kasniji navještaj Božjeg praštanja po Gospodinu Isusu, razapetom i uskrsлом, nije teorija ni prazna riječ, nego svjedočanstvo vlastita iskustva (br. 83).

4.5. Eshatološki cilj kao nadahnuće moralnog djelovanja (br. 85-91)

Eshatološki cilj kao potpuno zajedništvo Boga s čovjekom ostvaruje se po Kristu, a od čovjeka traži da cijelo svoje moralno djelovanje u sadašnjem zemaljskom životu smjesti unutar obzora buduće punine uskrslog života s Kristom (1 Kor 15,20-28), u savršenom zajedništvu s Bogom. Dok promatra eshatološku budućnost, vjernik svaki dan raste u životu i ljubavi, ali se istodobno čuva svih elemenata protukraljevstva koji ga mogu ugroziti tijekom hoda (Rim 6,4.11). Rečeno rječnikom Otkrivenja, kršćanin treba stalno raditi na posvećenju (Otk 21,14) i čuvati se isključenja iz Kraljevstva (Otk 21,15).

5. Drugi dio dokumenta: Neki biblijski kriteriji za moralnu refleksiju (br. 92-154)

Drugi dio dokumenta izlaže dva temeljna i šest konkretnih kriterija i pokazuje utemeljenost svakog kriterija na tekstu Starog i Novog zavjeta a potom izlaže smjernice moralnog djelovanja koje svetopisamski tekstovi sugeriraju za današnje vrijeme.

5.1. Temeljni kriteriji (br. 94-103)

Prvi temeljni kriterij glasi: slaganje s biblijskim shvaćanjem ljudskog bića, a ilustriran je kratko na primjeru zaštite života (Izl 20,13; Pnz 5,17; Mt 5,21-22) i zaštite braka (Izl 20,14; Pnz 5,18; Mt 5,27-32). Potom su opširno opisane smjernice za danas, pri čemu je naglašena pozitivna aksiologijska poruka svetopisamskih ulomaka. *Zaštita života* utemeljena je na njegovu božanskom podrijetlu, a *zaštita braka* temelji se na uzvišenosti bračnog zajedništva sukladno Božjem planu. Budući da su dvije, ovdje izdvojene vrjednote (zaštita života i zaštita braka) prisutne i u drugim kulturama, citirajući kardinala Ratzingera,¹⁵ dokument ukazuje na specifičan, dvostruk doprinos Svetog pisma u sferi moralnosti. Prvo je kritičko prosuđivanje onoga što je istinski ljudsko, jer nas to čini sličnima Bogu, i čišćenje od onoga što je nečovječno (nehumano). Drugo je smještanje moralnosti u kontekst smisla, tj. u kontekst saveza. Prema tomu, Biblija nudi dragocjeni obzor za pojašnjenje svih moralnih pitanja. Pri donošenju moralnog suda, potrebno je prije svega postaviti dva pitanja: 1. Slaže li se određeni moralni stav s *teologijom stvaranja*, tj. sa shvaćanjem dostojanstva ljudskog bića kao »slike Božje« (Post 1,26) u Kristu, koji je sam, u beskonačno snažnijem smislu »slika nevidljivog Boga« (Kol 1,15)?; 2. Slaže li se određeni moralni stav s *teologijom saveza*, tj. sa shvaćanjem ljudskog bića koje je pozvano, i kolektivno i individualno, na intimno zajedništvo s Bogom i na djelotvornu suradnju u izgradnji novog čovječanstva koje nalazi svoje ispunjenje u Kristu? (br. 95).

Drugi temeljni kriterij zahtijeva nasljedovanje Isusova primjera i predstavlja srce kršćanske moralnosti jer Isus je za vjernike najizvršnji uzor savršenog djelovanja, što ilustrira tekst blaženstava (Mt 5,1-12) i nova pravednost Govora na gori (Mt 5,13-7,29). U izlaganju smjernica za moralno djelovanje danas dokument ukazuje da upute i primjer samoga Isusa ne treba shvaćati kao nedostupne ideale, nego kao poziv na oblikovanje života sukladno vrjednotama kraljevstva Božjega koje Isus objavljuje (br. 102).

5.2. Specifični kriteriji (br. 104-154)

Poslije dvaju temeljnih kriterija slijedi izlaganje preostalih šest konkretnih kriterija.

Prvi se konkretni kriterij naziva *konvergenција ili slaganje*. Naime, neki biblijski propisi slični su propisima u drugim kulturama. Zlatno pravilo (Mt

¹⁵ Usp. Joseph RATZINGER, Il rinnovamento della teologia morale: prospettive del Vaticano II e di *Veritatis splendor*, 39-40; 44-45: Novost se, dakle, »sastoji u asimiliranju ljudskog doprinosa, transformirajući ga, međutim, u svjetlu božanske objave, koja kulminira u Kristu, nudeći nam tako autentični put života«.

7,12), na primjer, nalazi se u mnogim kulturama, bilo u pozitivnoj bilo u negativnoj formulaciji. Ovaj konkretni kriterij dodatno je u razradi ilustriran na primjerima s početka Knjige Postanka¹⁶ (podrijetlo zla i grijeha), na starozavjetnim zakonicima (Izl 20–23; Pnz 12–26), na mudrosnoj literaturi (Izr 22,17–24), apostolu Pavlu i njegovu okruženju (Rim 2,14–15; 7,16–24; Ef 4,17–32 itd.). Iz ovog kriterija proizlaze smjernice u pravcu dijaloga s različitim kulturama i zajedničkog traganja za pravednim normama (ljudska prava, zaštita prirode) u suvremenom globaliziranom svijetu.

Drugi konkretni kriterij naziva se *kontrapozicija ili suprotstavljanje*. To znači da se Biblija suprotstavlja određenim normama i običajima. Tako su, primjerice, u Bibliji kritizirane neke poganske prakse poput štovanja isklesanih likova i slika (Izl 20,4) ili »brbljave« molitve (Mt 6,7). U izlaganju ovog načela naveden je tekst Dekaloga (Izl 20,3–5: »Nemoj imati drugih bogova uz mene. Ne pravi sebi lika ni obliča bilo čega... Ne klanjaj im se niti im služi. Jer ja, Gospodin, tvoj sam Bog, Bog ljubomorni...«), zatim primjeri iz djelovanja proroka (1 Kr 16,29–34; Hoš 4,7–14; 10,1–2; 13,1–3; Am 2,4–8; Iz 1,21–31; Jr 7,1–5; Ez 22,1–4), kao i iz Prve i Druge Makabejske i Danielove knjige. Iz novozavjetnih knjiga navedeni su primjeri iz Djela apostolskih (19,24–41), Poslanice Rimljanima (1,18–32) i Knjige Otkrivenja (13,1; 17–18).

Današnja pogrješna ponašanja ne očituju se kao idolatrija u smislu klanjanja slikama i kipovima, nego kao idolatrija samih sebe, bilo da je riječ o pojedinim osobama ili o društvenim slojevima ili o državama (br. 117). Konkretno je ukazano na pogrješne oblike shvaćanja slobode kao prava na abortus, eutanaziju, neograničeno genetsko eksperimentiranje, homoseksualne zajednice, a što je izraz pogrješnog stava da je čovjek gospodar vlastitog bitka. Dokument kritički spominje i potrošačku gramzivost zato što ona često može biti zadovoljena samo izrabljivanjem slabijih osoba i slabijih naroda (br. 117).

Budući da kršćani ne mogu izići iz vremena u kojemu žive, potrebno je da steknu vlastiti identitet koji ih čini sposobnima živjeti svoju vjeru u strpljivoj ustrajnosti i proročkom svjedočenju. Također su pozvani razviti načine otpora koji ih osposobljavaju suprotstaviti se i naviještati evanđelje, suočavajući se s demonskim silama koje djeluju preko civilnih institucija (usp. Ef 6,10–20) i utječu na današnji svijet (br. 118).

¹⁶ Ali i tamo gdje postoje dodirne točke uočljiva je novost u biblijskim tekstovima. Primjerice, iako je biblijsko (hebrejsko) shvaćanje svijeta izrečeno načinom koji je pod mezopotamijskim utjecajem, ipak dva važna biblijska elementa nedostaju u mezopotamijskim mitovima. Riječ je o božanskoj skrbi za čovječanstvo i o ljudskoj odgovornosti za trajanje stvorenog svijeta (br. 106).

Treći je konkretni kriterij *progresija ili napredovanje*. Ovaj kriterij posebno dobro ilustrira Govor na gori o većoj pravednosti kao ispunjenju nakane i duha Tore (usp. 5,17) po većem pounutarnjenju (interiorizaciji), po podudarnosti između misli i čina i po zahtjevnijem moralnom djelovanju.¹⁷

Kriterij progresije pokazan je na razini sukoba s bližnjima (Post 4,23-24; Izl 21,23-25; Mt 5,38-42) (br. 122), zatim na razini bračnog morala (Pnz 24,1-4; Mt 5,31-32) (br. 123) i na razini bogoštovlja (Hoš 6,6; Jr 6,19-20; 7,21-23; Mt 6,1-18 i Heb 8,1 – 9,28) (br. 124).¹⁸ Konkretno smjernice koje proizlaze iz triju navedenih svetopisamskih područja (sukob s bližnjima, bračni moral i bogoštovlje) glase: neograničena spremnost na praštanje, bezuvjetna vjernost odabranom životnom partneru u dobru i u zlu i duhovno, unutarne štovanje Boga koje dovodi do konkretnog angažiranja u transformaciji svijeta (br. 125).

Četvrti konkretni kriterij naslovljen je *dimenzija zajednice*.¹⁹ Prema biblijskom shvaćanju ljudska osoba nije izoliran i autonoman pojedinac, nego je u bitnome član zajednice, pripada zajednici saveza, naroda Božjega, koji je u Novome zavjetu opisan i kao tijelo Kristovo (1 Kor; Ef; Kol) (br. 127).

I Stari i Novi zavjet naglašavaju konkretne oblike solidarnosti prema marginaliziranim članovima kako prema onima unutar zajednice (Lev 19,9-10; Pnz 16,11-12; Mt 25,31-46) tako i prema onima izvan zajednice (Lev 19,33; Lk 14,16-24) (br. 132).

Interpersonalna vrijednota ljubavi prema Bogu i ljubavi prema bližnjemu, kao temeljni zahtjev Zakona, bila je duboko ukorijenjena tradicija u Starom zavjetu, a Isus ju je potvrdio u odgovoru koji je dao pismoznancu na njegovo pitanje o najvećoj zapovijedi Zakona: »Ljubi Gospodina Bog svojega

¹⁷ Naizgled apstraktno načelo progresije postaje vrlo konkretno već u samoj definiciji (br. 120): Kriterij progresije poziva vjernike da tragaju, da produbljuju svako moralno pitanje, da se maksimalno suobličje »višoj pravednosti« Kraljevstva, kao što ju je Isus zacrtao (Mt 5,20).

¹⁸ Progresivnost na razini sukoba s bližnjima kao i na razini bračnog morala, dobro je poznata, dok je manje poznata progresivnost na razini bogoštovlja. Upravo o progresivnosti na razini bogoštovlja dokument izriče snažne, dojmrljive tvrdnje. Tako dokument ukazuje da je u starozavjetnom sustavu vrijednost žrtvenog prinosa dolazila od krvi, dok u Kristovu prinosu vrijednost krvi dolazi od žrtvenog prinosa (br. 124,1). Krv Kristova djelotvorna je jer ostvaruje savršen prinos cijelog njegova ljudskog bića, nije obredni, nego egzistencijalni prinos (usp. Heb 5,8; 10,9-10). Novost je ne samo u krvi nego i u Duhu. Naime, Krist je prinio samog sebe potaknut »vječnim Duhom« (Heb 9,14). To znači da za ostvarenje savršenog prinosa samoga sebe nije dovoljan poticaj ljudske velikodušnosti. Potrebna je velikodušnost koja dolazi od samoga Boga. Potrebna je snaga ljubavi koju priopćuje Duh Sveti. U tom smislu, krv Kristova dobiva svoju vrijednost po svome odnosu s Duhom Svetim (br. 124,3).

¹⁹ Biblijska moralnost ima svoju motivaciju i izričaj u ljubavi i u konačnici je ukorijenjena u samoj naravi Boga i ljudske osobe, koja je stvorena na sliku Božju (br. 126).

svim srcem svojim, i svom dušom svojom, i svim umom svojim. To je najveća i prva zapovijed. Druga, ovoj slična: Ljubi svoga bližnjega kao sebe samoga. O tim dvjema zapovijedima ovisi sav Zakon i Proroci« (Mt 22,37-40; usp. Mk 12,29-31) (br. 131).²⁰

U smjernicama za danas dokument ukazuje da se zajednice temelje na ljubavi koja nadilazi individualne interese i da takva nesebična ljubav drži na okupu ljudska bića (br. 135). Ljubav, kao dubinska obveza nadilaženja samoga sebe radi dobra drugih, prema kršćanskom shvaćanju nosi i određuje sve druge društvene vrijednote. Posebno je važna dimenzija zajednice kao vrijednote nadilaženja sebe radi dobra drugih u današnjem vremenu, u kojemu pretjerani individualizam ugrožava sam opstanak mnogih zajednica (br. 135).

Peti je konkretni kriterij *finalnost ili otvorenost prema apsolutnoj budućnosti*. Prema ovom kriteriju, nada u buduću život s Bogom, utemeljena na Isusovu uskrsnuću, ključna je motivacija za traženje volje Božje i za njezino opsluživanje kao norme vlastitog djelovanja (br. 136).

Zemaljskoj eshatologiji Dekaloga (obećanje dugog života /dugih dana/ u Izl 20,12) Isus dodaje nadu u onostranost kao temeljnu motivaciju cijelog ljudskog djelovanja (Mt 5,3-10; 6,19-21).

Dokument prati razvoj ove nade u buduću život od očekivanja dugog života na zemlji (Post 25,8), preko nade da Božja vjernost prati vjernika i poslije smrti (Ps 16,8-11) i starozavjetne nade u uskrsnuće (Job 19,26; 2 Mak 7,9-36) (br. 137), pa do Isusova naučavanja (Mk 12,18-27) (br. 138) i samog Isusova uskrsnuća koje postaje jamstvom uskrsnuća kršćana (1 Kor 15,1-58) (br. 140) i očekivanja njegova ponovnog dolaska (Otk 22,7.17.20a) (br. 146).

U smjernicama za moralno djelovanje danas dokument ukazuje da je kriterij finalnosti poticaj na odgovorno i angažirano življenje sadašnjosti i u tom smislu osmišljava sadašnjost (Heb 13,14). Kršćanin živi s pogledom prema budućnosti koju vjera u uskrsnuće anticipira. Kršćanska vjera u tjelesno uskrsnuće i u konačnu transformaciju stvorenog svijeta duboka je moralna i duhovna motivacija za ekologiju i poštivanje ljudskog života (usp. Rim 8,18-21).²¹

Posljednji, šesti konkretni kriterij naslovljen je *prosudivanje*. To znači da je potrebno prosuđivati pri korištenju moralnih pravila i primjera iz Biblije budući da ta pravila i primjeri nemaju istu vrijednost. To konkretno znači da

²⁰ Isus usavršava kolektivna shvaćanja moralnosti Dekaloga. I zapovijedi koje se odnose na osobu upravljene su u konačnici na izgradnju zajednice. Sama je patnja podnesena zbog njega (Isusa) čimbenik kohezije zajednice (Mt 5,11-12).

²¹ Zajedništvo života s Ocem u kraljevstvu nebeskom jednostavno je nemoguće bez življenja u zajedništvu s njime prethodno u zemaljskom životu, izvršavajući njegovu volju (br. 138).

je potrebno razlikovati temeljne zahtjeve, koji imaju univerzalnu obvezujuću vrijednost, od jednostavnih savjeta ili propisa koji su vezani uz određenu fazu duhovnog razvoja.

Za primjenu ovog kriterija potrebno je kritičko čitanje tekstova, tj. uvažavanje literarnog i kanonskog konteksta svake od konkretnih normi i primjerâ uzetih iz Biblije pri čemu prednost imaju one norme koje su teološki obrazložene (Pnz 15,12-15; 16,10-12; Ef 5,23.25.27.29) (br. 151).

Dokument razlikuje dvije razine prosuđivanja: na razini zajednice (Br 27,1-11; 36,1-12; Dj 15,1-35) (br. 152) i na osobnoj razini (1 Kor 7,1-39; 8,1 – 11) (br. 153).

U smjernicama za moralno djelovanje danas dokument podsjeća na neke novozavjetne situacije: Pavlov poziv na »obnovu misli«, nesuobličavanje sadašnjem svijetu, nego razabiranje onoga što je volja Božja, što je dobro, milo, savršeno (Rim 12,2; usp. Ef 5,10; Heb 12,21), kao i situacije opisane u Dj 15 i 1 Kor 7-8, koje su trajni izvor nadahnuća u procesu osobnog i crkvenog prosuđivanja nove problematike (br. 154).²²

6. Opći zaključak (br. 155-162)

Prvi od dvaju naslova Elementi originalnosti (br. 156-158) ističe elemente izvornosti objavljene moralnosti smještene u strogo duhovan obzor, gdje prihvaćanje milosnog dara Božjeg prethodi i usmjerava ljudski odgovor (br. 156).

Za razliku od moralnosti izrečene u kategorijama zabrana i zapovijedi (deontologija), aksiologijsko čitanje, tj. čitanje u kategorijama vrjednota otvara prostor za programsko moralno djelovanje, koje je zahtjevnije, ali je privlačnije i bolje odgovara suvremenim etičkim i moralnim potrebama, zato što moralnost ne shvaća kao breme nego kao *poticaj* na putovanje u pravcu (usp. Mt 11,29-30) (br. 157).

Tako izložena kršćanska moralnost nudi bogatstvo komplementarnih obilježja. To je moralnost koja promiče temeljno ljudsko dostojanstvo, nastoji čovjeka suobličiti Božjoj volji i Kristu, uvažava mudrost i etičke vrjednote

²² Svaki od ovih šest kriterija može se povezati sa specifičnom ključnom riječju koja na neki način sažeto definira sadržaj tog kriterija: 1) konvergencija: *mudrost*, kao ljudska vrlina, potencijalno je prisutna u svim kulturama. 2) kontrapozicija: *vjera* koja se suprotstavlja nevjeri ili krivovjerju. 3) progresija: *pravednost* (hebrejski *sedaqa*, grčki *dikaiošyne*), kao traženje volje Božje i hod prema savršenosti (*teleiosis*). 4) dimenzija zajednice: *prakticiranje bratske ljubavi* (*agape*). 5) finalnost: *nada* u Božju budućnost. 6) prosuđivanje: *razboritost* koja uključuje potrebu provjere moralnog suda, kako objektivnog, polazeći od egzegeze i eklezijalne tradicije, tako subjektivnog, na temelju savjesti (*syneidesis*) vođene Duhom Svetim (br. 104).

različitih civilizacija i kultura (konvergencija), odbacuje sve moralne opcije nespojive s vjerom (kontrapozicija), nadahnjuje se novom pravednošću Kraljevstva (progresija), povezuje i usklađuje težnje pojedinaca i potrebe zajednice (dimenzija zajednice), osmišljava sadašnjost uz pomoć nade u apsolutnu budućnost (finalnost), a složena suvremena pitanja prosuđuje uz pomoć egzegeze, prosvjetljenja eklezijalnih autoriteta i oblikovanja ispravne savjesti u Duhu Svetomu (br. 158).

U drugom podnaslovu Perspektiva za budućnost (br. 159-162) Komisija podsjeća da je ovim dokumentom željela potaknuti dijalog ne samo unutar Katoličke crkve nego i s vjernicima drugih kršćanskih konfesija koje imaju udjela u istoj riznici Pisma, kao i sa Židovima, našom »starijom braćom« (br. 160), zatim pomoći da moralno učenje Crkve bude shvaćeno u njegovu pozitivnom aspektu i u svom njegovu bogatstvu (br. 161). Na kraju Komisija izriče nadu da će ovaj dokument biti populariziran radi višestruke praktične koristi koju može pružiti (br. 162).

7. Zaključno vrjednovanje dokumenata

Specifičnost je ovog dokumenta Papinske biblijske komisije da otkriva iznenađujuću moralnost: ne onu na koju smo navikli, ne onu koju očekujemo, nego onu koja je sadržana u Bibliji (objavljenu moralnost). U tom smislu dokument djeluje kao iznenađenje jer ne izlaže moralna načela i moralne smjernice iz perspektive moralne teologije, nego iz perspektive biblijske teologije. Nije riječ o izravnoj moralnosti, nego o moralnim načelima koja su nadahnuta ključnim događajima i riječima Biblije i, iznad svega, središnjom osobom – Isusom Kristom. U tom smislu riječ je o nadahnjujućim moralnim smjernicama.

U dokumentu je na više mjesta naglašeno i na primjerima pokazano da moralni imperativi proizlaze iz soteriološkog indikativa, tj. iz milosnog (nezasluzenog, besplatnog) dara spasenja. Dar spasenja (otkupljenja) koji prethodi moralnom djelovanju i omogućava ga, odnosno soteriološki indikativ i etički imperativ specifična su obilježja objavljene moralnosti.

Jedan je od kontekstualno plodnih egzegetskih uvida prvog dijela dokumenta (Dar stvaranja i njegove moralne implikacije, br. 8-13) detaljno tumačenje biblijskog opisa čovjekove stvorenosti na sliku Božju, gdje je među šest karakterističnih obilježja čovjekove sličnosti Bogu navedena i čovjekova relacijska dimenzija, tj. čovjekova sposobnost stupanja u zajedništvo s Bogom i s drugim ljudskim bićima (br. 8 i br. 11). Ova čovjekova relacijska odrednica pretpostavka je i izravna priprava za sklapanje saveza Boga s

čovjekom, jer čovjek je stvoren za zajedništvo s Bogom koje se ostvaruje savezom.

Dokument uvažava mentalitet suvremenog čovjeka i dijagnosticira što je u suvremenom mentalitetu prihvatljivo, a što je odbojno. Dokument izriče uravnotežena vrjednovanja moralnosti određenih biblijskih tekstova. Tako, primjerice, dokument ukazuje i na ograničenja i na prednosti moralnosti sadržane u Dekalogu (usp. br. 28 i 29).

Ovaj je dokument uvjerljiv i obogaćuje zbog stručne egzegetske interpretacije koja je uspješno stavljena u funkciju izlaganja moralne poruke svetopisamskih tekstova, koja osvaja svojom istinom. Tako je, primjerice, iznenađujuće uspjela egzegetska aktualizacija Dekaloga (usp. br. 30-31), koja podsjeća na neke članke iz Deklaracije o ljudskim pravima.²³

Dokument dobro uočava komplementarnost između moralnosti mudrosne literature i moralnosti legislativnih tekstova. Naime, »svakodnevni život sadrži bezbrojne situacije koje... ne reguliraju veliki zakoni«, a te situacije i ponašanja definira mudrost za koju »ne postoji sfera života koja ne bi bila dostojna pozornosti« (br. 40).

Dokument upućuje na sržni problem suvremene kršćanske moralnosti kada postavlja pitanje u kojoj mjeri suvremene moralne upute izviru iz evanđelja i iz osobnog iskustva Božje velikodušnosti, odnosno »je li se tijekom stoljeća stvorio odveć veliki razmak između moralnih imperativa koji se izlažu vjernicima i njihovih evanđeoskih korijena?« (br. 55).

Dokument donosi izvanredno snažno tumačenje tekstova o ustanovljenju euharistije, koja je novozavjetno ispunjenje starozavjetnih najava novoga saveza (br. 74).

Dojmljiva je izravna aktualizacija Otkrivenja u odnosu na suvremenu krizu potrošačkog društva (br. 116) i u odnosu na manjkavosti suvremenih zapadnih demokracija (br. 117).

Trajno su aktualni praktični primjeri za rješavanje problema u kršćanskoj zajednici uz pomoć novozavjetne situacije kao što je tzv. Prvi apostolski sabor (Dj 15,1-35) (br. 153).

Dokument Papinske biblijske komisije *Bibliji i moral* nudi doista bogatu i biblijsku i moralnu poruku i zaslužuje populariziranje ne samo unutar Kato-

²³ Dokument donosi novo tumačenje sedme zapovijedi Dekaloga, koje Komisija temelji na hebrejskom glagolu *gnb*, a koji ne označava krađu materijalnih predmeta, nego otmicu osobe i lišavanje slobode (br. 30). Ta nova jezična podloga Komisiji omogućava tumačenje sedme zapovijedi Dekaloga u aksiologijskom ključu kao vrjednote zaštite osobne slobode i građanskih sloboda.

ličke crkve nego i šire, među kršćanima općenito kao i među svima koji teže visokim moralnim standardima. Nadam se da će prikaz ovog izuzetno korisnog i aktualnog dokumenta Biblijske komisije doprinijeti njegovoj popularizaciji.

Summary

THE BIBLE AND MORALITY ACCORDING TO THE DOCUMENT OF THE PONTIFICAL BIBLICAL COMMISSION

Anto POPOVIĆ

Franciscan Theology – Institution of Higher Education of Franciscan Province Bosna Srebrena
Aleja Bosne Srebrene 111, BIH – 71 000 Sarajevo
anto.popovic@gmail.com

This article presents and evaluates the latest document released by the Pontifical Biblical Commission – The Bible and Morality. The article consists of seven headings. The first heading, »Description of the contents of the document« presents a brief review of the contents of the actual document. The second heading divides the theological and practical focuses of the document. The third heading brings a review of Cardinal W. Levade's preface and the Introduction of the Biblical Commission's document. The fourth heading reviews the first part of the document: (Revealed Morality: God's Gift and Man's Response /Nr. 7.91). The fifth heading reviews the second part of the document (Some Biblical Criteria of Moral Reflection /Nr. 92-154) and the sixth heading reviews the General Conclusions /Nr. 155-162/ of the document. The seventh heading presents a conclusive evaluation of the document. The objective of the article is to point out the significance and currentness of this latest document by the Pontifical Biblical Commission – The Bible and Morality.

Key words: *The Bible and Morality, Pontifical Biblical Commission, Revealed morality, alliance, Decalogue, New Testament, Eucharist.*